

Kirjoitustaidon ja lukutaidon kokeet

Lukiossa äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla on erilaisia arvioitavia töitä. Lähes jokaisessa opintojaksossa tehdään ainakin yksi kirjoitustaidon ja yksi lukutaidon koe.

Kokeet tehdään sähköisessä koejärjestelmässä, Abitissa. Tarvitset mukaan läppärin, laturin ja kuulokkeet sekä lyijykynän ja kumin. Luonnostelupaperin saat opettajalta.

Kokeita tehdessä ei yleensä saa käyttää oppikirjaa, sanakirjaa tai kääntäjää. Joskus opettaja voi kuitenkin myöntää luvan näiden käyttöön.

Kirjoitustaidon koe

Kirjoitustaidon koe on koe, jossa opiskelija kirjoittaa kirjoitustaidon vastauksen eli esseen. Essee tarkoittaa pohtivaa tai kantaa ottavaa tekstiä. Siinä hyödynnetään kokeessa mukana olevia aineistoja.

Esseen suosituspituus vaihtelee. Lukion ensimmäisellä opintojaksolla sopiva pituus on noin 3500 merkkiä. Lukion kolmannella vuosikurssilla suosituspituus on 6000 merkkiä.

Kirjoitustaidon kokeessa arvioidaan kirjallisen ilmaisun, tekstin rakentamisen ja aineistojen hyödyntämisen taitoja (YTL). Toisin sanoen arvioinnissa kiinnitetään huomiota esimerkiksi kieleen, kappalejakoon ja aineistojen käyttöön.

Esseen enimmäispistemäärä on 60 pistettä.

Särmän oppikirjan sivulla 384 on lyhyt ohjeistus hyvän kirjoitustaidon vastauksen kirjoittamiseen.

Särmän oppikirjan sivuilla 122–123 on kirjoitustaidon kokeen mallivastaus.

Kirjoitusaiheet

Kirjoitustaidon kokeessa on 5–7 kirjoitusaihetta. Näistä yhdistää jokin teema (esimerkiksi rakkaus, vuorovaikutus, onnellisuus, huumori, vesi). Kirjoitusaiheista valitaan yksi. Kannattaa valita aihe, joka kiinnostaa itseä eniten ja josta on paljon sanottavaa.

Rajaus

Opiskelijan pitää rajata kirjoitusaihetta itse. Rajaaminen tarkoittaa päänäkökulman valitsemista. Jos kirjoitusaihe on esimerkiksi ”sananvapauden tulevaisuus”, päänäkökulma voi olla vaikkapa ”sananvapauden tulevaisuus sosiaalisessa mediassa” tai ”sananvapauden tulevaisuus politiikassa”.

Huomaathan, että kirjoitusaihetta ei käytetä esseen otsikkona. Otsikko tulee keksiä itse. Yleensä teksti otsikoidaan vasta lopuksi.

Särmän oppikirjan sivuilla 90–91 kerrotaan enemmän kirjoitusaiheen rajaamisesta.

Suunnittelu: aineistoon tutustumista ja ideointia

Essee pitää suunnitella hyvin ennen kirjoitustyöhön ryhtymistä. Tavallisesti suunnittelutyö aloitetaan tutustumalla kokeen aineistoihin. Aineistot liittyvät kokeen teemaan, ja ne voivat olla esimerkiksi artikkeleita, uutisia, kolumneja, mainoksia, runoja ja romaanikatkelmia. Aineistoja lukiessa niistä kannattaa alleviivata tai muuten poimia ajatuksia, faktoja, esimerkkejä ja mielipiteitä, jotka tuntuvat kiinnostavilta tai herättävät ajatuksia ja tunteita. Kokeen aineistoista on tarkoitus valita kokeen ohjeistuksen mukaan 1–2 tekstiä, joita hyödyntää omassa esseessä. Nämä aineistot pitää lukea kaikkein huolellisimmin.

Esseen suunnitelma on hyvä tehdä esimerkiksi mind mapin tai listan muotoon kynällä paperille. Kannattaa pohtia esimerkiksi, mitä ajatuksia, tunteita tai mielipiteitä kirjoitusaihe itsessä herättää tai mitä aiheesta on oppinut jonkin toisen oppiaineen tunnilla. Kun ideoita on paljon, niistä valitaan rajaukseen eli päänäkökulmaan parhaiten sopivat. Ne ryhmitellään niin, että syntyy suunnitelma siitä, mistä kirjoittaa missäkin kappaleessa. Tässä vaiheessa pitää pohtia myös, millä tavoin aineistoa/aineistoja voisi hyödyntää omassa esseessä.

Särmän oppikirjan sivuilla 88–89 annetaan vinkkejä ideointiin.

Aineistojen käyttö esseetä kirjoittaessa

Kun esseessä viitataan aineistoon ensimmäistä kertaa, tehdään aineistoviite. Aineistoviitteessä kerrotaan tekstin kirjoittajan nimi, tekstilaji ja tekstin nimi. Tekstin ilmestymispaikka ja -aika kirjoitetaan sulkuihin tekstin nimen jälkeen. Verbi on preesensissä.

Matti Virtasen artikkelissa ”Namskis!” (hs.fi 25.3.2026) kerrotaan makeisten historiasta.

Kun aineistoon viitataan toisen kerran, voidaan siihen viitata lyhyemmin.

Virtasen toteaa myös...

Lisäksi artikkelista käy ilmi...

Aineistoa pitää esitellä lukijalle sen verran, että tämä pystyy ymmärtämään, mistä tekstissä puhutaan, vaikka hän ei olisi sitä koskaan itse lukenut. On tärkeää myös, että esseen lukija tietää, mitkä ajatukset ja tiedot ovat esseen kirjoittajan omia ja mitkä ovat peräisin aineistosta.

Särmän oppikirjan luvussa 22 kerrotaan enemmän aineiston pohjalta kirjoittamisesta. Samassa luvussa on myös esimerkki aineiston hyödyntämisestä.

Aineistoviitemalleja on Särmän oppikirjan sivuilla 380–381.

Ensisijainen aineistoon viittaamisen tapa on referointi eli omin sanoin kertominen. Aineistoa voidaan kuitenkin myös siteerata sanatarkasti, jos sillä, miten asia on sanottu alkuperäisessä tekstissä, on jostakin syystä painavaa merkitystä (asia on sanottu esimerkiksi erityisen hauskasti, kauniisti, rumasti...). Siteerata voi esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Liisa Mäkinen kertoo kolumnissaan: ”Sen vuoden jälkeen olin ihan töttörö.”

Särmän oppikirjan sivuilla 378–379 on erilaisten siteeraustapojen malleja.

Omaäänisyys

Esseen on tarkoitus olla omaääninen. Omaäänisyys tarkoittaa esimerkiksi sitä, että esseessä voi kertoa omista kokemuksistaan ja mielipiteistään. Omaäänisyys voi näkyä tekstissä myös vaikkapa omaperäisinä käsittelynäkökulmina tai persoonallisena kielenä. Esseen ei siis ole tarkoitus olla esimerkiksi objektiivinen tietoteksti tai raportti.

Omaäänisyydestä kerrotaan tarkemmin Särmän oppikirjan luvussa 25.

Kieli

Essee kirjoitetaan huolitetulla, asiatyylisellä suomen kielellä. Niin sanottua metatekstiä ei yleensä käytetä. Ei siis ole tarpeen esimerkiksi aloittaa tekstiä sanoin ”Tässä esseessä aion tarkastella sananvapautta sosiaalisessa mediassa”, vaan voi suoraan alkaa kirjoittaa siitä, mitä ajattelee sananvapaudesta sosiaalisessa mediassa tai vaikkapa jollakin tapausesimerkillä.

Metatekstistä kerrotaan lyhyesti Särmän oppikirjassa sivulla 371.

Erilaisia aloitus- (ja lopetus)tapoja esitellään Särmän oppikirjassa sivulla 95.

Esseessä pyritään välttämään myös niin sanottua sinä-passiivia silloin, kun ei oikeasti puhutella lukijaa. Esimerkiksi sinä-muotoisella toteamuksella ”Kun uskot itseesi, pystyt mihin vain” ei tarkoiteta juuri lukijaa vaan ihmisiä yleensä. Saman voi sanoa niin sanotun nollapersoonan avulla: ”Kun uskoo itseensä, pystyy mihin vain.”

Sinä-passiivista kerrotaan lyhyesti Särmän oppikirjan sivulla 359 (kappaleessa ”Passiivimuotojen ongelmia, kohta 3).

Lukutaidon koe

Lukutaidon koe on koe, jossa opiskelija kirjoittaa lukutaidon vastauksen. Toisin kuin kirjoitustaidon vastaus lukutaidon vastaus on objektiivinen koevastaus. Siinä ei siis esimerkiksi kerrota omia mielipiteitä eikä omista kokemuksista vaan yksinkertaisesti vastataan kysymykseen.

Lukutaidon kokeessa on koetehtäviä, joihin kaikkiin liittyy jokin aineisto tai aineistoja. Aineistot voivat olla asia- tai mediatekstejä (esim. kolumneja, uutisia, mainoksia, artikkeleita) tai sitten kaunokirjallisia tai muita fiktiivisiä tekstejä (esim. runoja, romaanikatkelmia, novelleja). Lukutaidon vastauksen suosituspituus kerrotaan koetehtävän yhteydessä. Viimeistään lukion kolmantena vuotena vastausten suosituspituus on 4500 merkkiä (tai 2000 merkkiä ja 2500 merkkiä, jos koetehtävä on kaksiosainen).

Lukutaidon kokeessa arvioidaan tekstien analysoimisen ja tulkitsemisen taitoja (YTL). Koetehtävän enimmäispistemäärä on 30 pistettä (tai 12 pistettä ja 18 pistettä, jos tehtävä on kaksiosainen).

Särmän oppikirjan sivulla 383 on lyhyt ohjeistus hyvän lukutaidon vastauksen kirjoittamiseen.

Lukutaidon mallivastauksia on seuraavilla Särmän oppikirjan sivuilla (suluissa koetehtävän aihe):

s. 56–57 (argumentaatio), s. 149 (proosa), s. 161 (lyriikka), s. 171 (draama), s. 179 (tietokirja), s. 247 (konteksti), s. 273 (ryhmäviestintä), s. 298–299 (esiintyminen), s. 339 (kieli)

Suunnittelu

Lukutaidon kokeessa katsotaan ensin koetehtävät. Sen jälkeen tutustutaan kokeen aineistoihin. Aineistoa on hyvä analysoida ja tulkita laajasti, mutta kaikkein tärkeintä on muistaa itse koetehtävän tehtävänanto. Jos tehtävänä on esimerkiksi tarkastella runon kuvallisuutta, vastauksessa tulee käydä läpi erilaisia kielikuvia. Vaikkapa puhetilanteen laajalle analyysille ei ole tarvetta.

Myös lukutaidon vastaus pitää suunnitella hyvin ennen kirjoitustyöhön ryhtymistä. Aineistosta tehdyt havainnot ja päätelmät ryhmitellään huolellisesti; tämä ryhmittely on kappalejaon pohja. Jos tehtävänä on esimerkiksi tarkastella, millä keinoilla mainoksessa myydään jotakin tuotetta, keinot kannattaa ryhmitellä retorisiin eli kielen keinoihin ja argumentatiivisiin eli perustelukeinoihin, aineistosta riippuen myös esimerkiksi visuaalisiin keinoihin.

Vastaustekstin rakenne

Lukutaidon vastauksen aloituskappaleessa mennään suoraan tehtävänannon edellyttämään analyysiin ja/tai tulkintaan. Jos tehtävänanto on esimerkiksi ”Analysoi Juho Kuusen runon ’kaunis, upee, loistat’ (2016) kuvallisuutta”, aloitusvirkkeeksi sopii seuraava lause:

Juho Kuusen runon ”kaunis, upee, loistat” (2016) kielikuvat liittyvät tuleen, lämpöön ja valoon.

Aloituskappaleessa siis tavallisesti tehdään aineistoviite sekä viitataan tehtävänantoon. Lisäksi jo aloituskappaleessa kerrotaan usein, mikä on aineiston tekstilaji, kohderyhmä ja tavoite.

Vastausteksti etenee suunnitelmassa tehdyn havaintojen ja päätelmien ryhmittelyn mukaan. Kaikki päätelmät pitää perustella aineistohavaintojen kautta. Jos siis vastauksessa toteaa esimerkiksi, että runon kielikuvat liittyvät tuleen, väitteen voi perustella siteeraamalla aineistosta säkeet ”Sormes soihtuja, kasvoissas kaks majakkaa / tukkas vapaana syysiltana meren rannalla kokko”.

Havaintojen ja päätelmien tekemisestä kerrotaan Särmän oppikirjan sivulla 35.

Kieli

Lukutaidon vastaus kirjoitetaan huolitetulla, asiatyylisellä suomen kielellä. Siinäkään ei käytetä ns. metatekstiä tai sinä-passiivia.

Lähteet

Äidinkielen ja kirjallisuuden yo-kokeen määräykset

<https://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/tutkinnon-toimeenpano/maaraykset-ja-ohjeet/koekohtaiset-maaraykset-ja-ohjeet/aidinkielen-ja>

Äidinkielen ja kirjallisuuden yo-kokeen ohjeistus

https://yle.fi/plus/abitreenit/2026/kevat/aidinkieli_kirjoitustaito/index.html

